

Bocsi Veronika
A hallgatók időfelhasználása

A különböző tőkefajták vizsgálata az utóbbi évtizedekben nem csak a szociológia, hanem más tudományágak területein is egyre nagyobb teret nyert: ezek a kategóriák egyre gyakrabban szolgálnak elméleti kereteket pedagógiai és közgazdasági jellegű vizsgálatoknak is. Mindez jól szemlélteti a tőkefajták elméletének fontosságát és jól felhasználható voltát. A publikáció célja, hogy ennek az elméleti keretnek a segítségével próbálja megközelíteni a hallgatók időfelhasználásának sajátosságait a Regionális Egyetem Kutatócsoport által 2003-ban készített kérdőíves adatbázis alapján, és ezáltal megerősítse azt a tényt, hogy a tőkefajták használata ezen a témakörön belül is relevánsnak tekinthető.

A tőkefajtákról

A tőke – Bourdieu szavaival élve – anyagi vagy inkorporált formában felhalmozott munka (Bourdieu 1998), amely képes profitot termelni, önmagát reprodukálni vagy tovább növelni. A fogalom a közgazdaságtan területéről származik, és használatának térnyerése a társadalomtudományokban leginkább Bourdieu, valamint Coleman nevéhez fűződik (ez utóbbi hatása kiemelten jelentős az angolszász tudományos életben). A tőkefajták elméletének alap gondolata az, hogy ezt a gazdasági fogalmat más területekre – leginkább a kultúrára és a társadalom területére – is kiterjesszék. Így lehetővé válik olyan, eredetileg a gazdaság területén használt fogalmaknak a társadalomtudományok területén való alkalmazása, mint például a tőkefelhalmozás, valamint a tőkefajták megszerzéséhez és növeléséhez kötődő beruházások. Leginkább Bourdieu kategóriái ismertek (gazdasági, társadalmi, kulturális, ritkábban a szimbolikus tőke), de meg kell említeni a Coleman által használt tőkefajták elnevezését is (gazdasági, emberi, társadalmi tőke). Az emberi tőke vizsgálata esetében ki kell emelni T. W. Schultz munkásságát is. A kutatócsoport kérdőívében szereplő kérdések leginkább a tőkefajták Bourdieu-féle értelmezését teszik lehetővé, így az elemzés során az ő kategóriáit kívánom felhasználni.¹ A társadalmi tőke colemani megközelítésére ugyanis a jelen survey-vizsgálat kérdései nem alkalmasak. Szerinte a társadalmi tőke nem az egyénekből rejlik, hanem az egyéneket egymáshoz fűző kapcsolatok rendszerében, valamint nála található meg e tőke közösségi szinten való értelmezése is (Coleman 1998). Ez a közösségi jelleg hatja át Putnam elméleteit is (Braun 2004).

A gazdasági tőke közvetlenül pénzzé konvertálható, és tulajdonjogi formában való intézményesülésre hajlamos. A pedagógia és a nevelésszociológia számára ennek a tőkefajtának leginkább a gyermekek iskolai eredményességének mutatóira a gyakorolt hatása érdekes – a két tényező összefüggését számos vizsgálat megerősítette (A PISA 2000 családi háttérrel kutató változói között is szerepeltek erre vonatkozó változók: pl. szülők munkaerőpiaci státusza, alkalmazottak száma stb.) A kapcsolati hálókból rejlik erőforrásokat, az ebből fakadó előnyöket a társadalmi tőke kategóriája öleli körül. Ennek mértéke függ az egyén networkjének kiterjedtségétől, valamint a vele kapcsolatban állók által birtokolt tőkék nagyságától. Ezeknek a kapcsolatoknak a megkövetéséhez, valamint huzamosabb ideig való fenntartásukhoz befektetések szükségesek. A társadalmi tőke és az oktatás kapcsolatát vizsgáló

¹ Kivéve a szimbolikus tőkét, amelynek vizsgálata irreleváns az elemzés szempontjából.

elméletek közül ki lehet emelni a Coleman-hipotézist (idézi: Pusztai 2004.), valamint a fogalom egyes momentumai a PISA 2000 vizsgálatban is fellelhetőek (gyermek-szülő kapcsolat milyensége, testvérek száma, család struktúrája). A társadalmi tőke leginkább gazdasági tőkévé konvertálható. Gyakran irányulnak vizsgálatok a társadalmi tőke és a munkaerőpiaci helyzet összefüggéseire is (pl. a társadalom hány százaléka vette igénybe első állásának megszerzésében ezt az erőforrást). A kulturális tőke Bourdieu-féle hármas felosztása inkorporált (bensővé tett), tárgyiasult és intézményesült formát különböztet meg (Bourdieu 1998). Ennek a tőkefajtának a legrejtettebb az átadása, és ennek a birtoklása lehet problematikus a jelentősebb gazdasági vagy társadalmi tőkével rendelkező egyének számára. Az iskolai sikerek és kudarcok leginkább a kulturális tőke családi transzmissziójának az eredményei. A PISA-vizsgálatban ide köthető változókat – többek között – a szülők iskolai végzettsége, kultúrjával való ellátottsága, kulturális élete jelentette.

Minden egyes tőkefajta megszerzése, megtartása vagy ezek továbbgyarapítása időigényes feladat (a kulturális tőke átadásaként például egy értelmiségi családban a gyermekkori szocializáció egészére kiterjedhet). Az egyének értékrendszere, melyben az egyes tőkefajták különböző fontossággal bírnak, rányomják bélyegüket az életmód és az életstílus elemeire, szerepet játszanak döntéseikben (pl. a továbbtanulás problematikája). Mindennek a lenyomata természetesen az időfelhasználásban is kimutatható.

Az idő szociológiájának elméleti keretei

Az időhöz való viszonyulás a kultúra szerves részét képezi, amelyet az egyén a szocializáció során sajátít el. Ezek az attitűdök, szokások, értékek az egyes társadalmi rétegek, csoportok életritmusának, időbeosztásának kialakításakor is felszínre kerülnek.

Az időbeliség alakulásában a XIX. – XX. század folyamán jelentős változások történtek (ilyen például a metrikus idő dominanciájának kialakulása, a szabadidő jelen formájában történő létrejötte). Ezeknek a változásoknak az összefoglalása, vizsgálata legtöbb esetben elméleti síkon történt meg, ez alól kivételt talán a szabadidő elemzésére irányuló kutatások, valamint az időmérleg-vizsgálatokkal megragadható területek jelentenek. Azok az elméleti kategóriák, amelyekkel az időbeliség megragadható (társadalmi idő – sziderikus idő², munka-társadalom - szabadidő-társadalom stb.), nem egymást kizáró kategóriák, hanem inkább weberi értelemben vett ideáltípusok, amelyek egymással keveredve vagy egyszerre is megjelenhetnek az egyének életében. Ezek felszínre kerüléséhez ideális terepnek tekinthető az egyetemista életmód, hiszen ezt az életszervezés tágabb lehetőségei, a kötöttségek háttérbe szorulása jellemzi vagy jellemezheti.

Az időbeliség témakörében a modernizáció hatásait vizsgálva kiemelkedő fontossággal bír a Sorokin és Merton nevéhez köthető „társadalmi idő”, majd a nagyipari munkarenddel és a megváltozott életmóddal kapcsolatban kialakuló „sziderikus idő” kategóriája (idézi: Ingold 2000). Szintén Ingold használja a „feladatorientált” időkezelés kategóriáját is, amely a tradicionális társadalmakban volt domináns, de egyes elemei a modern társadalmakra is jellemzőek. Az időbeliség fontos jellemzője a modern társadalmakban annak racionális, hasznossági elven történő kezelése (pl. az időtakarékoság, az idő elvesztegetésének gondolata) (Thompson 1990),

² A társadalmi idő az idő közösség által megszabott és megélt formáját, a sziderikus idő a egyéni szinten szabályozott, percekből-órákban megélt időt jelöli. (Bővebben lásd: Ingold, T. 2000. Munka, idő és ipar, In.: Idő és antropológia. Budapest: Osiris Kiadó)

a természeti környezet ritmusától való elszakadás és a linearitás felerősödése (Derrida 2003). A téma vizsgálatakor fontos elméleti keretet biztosíthat a munka- és szabadidő-paradigma is (Kiss Gabriella 1997).

Az idő újfajta kereteinek következtében a mai értelemben vett szabadidő nagyobb tömbökben jelent meg az egyének életében az esti órákban és a hétvégék folyamán. A modern társadalmakban így a munka és a szabadidő fázisai fokozottabban különülnek el. Riesman azonban már a kívülről irányított típus egyik sajátosságaként írja azt le, hogy ismét keveri a munkát és a szabadidő periódusait (Riesman 1983). A szabadidő ilyen megjelenése azonban több okból kifolyólag is problémát jelenthet az egyének életében. A munka-központú értékrend csekély lehetőséget hagy a rekreáció differenciált és tényleges megvalósulásához, a társadalmi idő visszaszorulása pedig a szabadidő-eltöltési forogatókönyvek háttérbe szorítását eredményezheti. Ez egysíkú rekreációs stratégiák kialakulását indukálhatja – ezt a magyar időmérleg-vizsgálatok eredményei meg is erősítik. Kérdés tehát az, hogy fokozatosan növekedő szabadidő mennyiségét az egyének hogyan tudják beilleszteni az értékrendjükbe és az életvitelükbe.

A társadalmi struktúrában elfoglalt hely rányomja a bélyegét az időkezelési stratégiákra is. Annak hatékonyabb kezelése, a szabadidő hasznossága és fontossága a középosztály és az elit gondolkodásában fokozottabban mutatható ki (Falussy 1995). Természetesen a döntési lehetőségek nagyobb szabadsága, a rekreáció változatosabb formái is ebben a környezetben valósíthatók meg könnyebben. Ez biztosítja az intenzív pihenőidőszakok beiktatását, míg más rétegek esetében ez nem illeszhető bele az egyének életébe még akkor sem, ha az anyagi finanszírozás megoldható is lenne.

A szabadidőnek egy egyre fontosabb részét alkotja az önképzésre, tanulásra és a készségek fejlesztésére fordított időtartam. Ezek hasznossága mind az iskolai karrierben, mind a munka világában vitathatatlan. Az intenzív pihenő-időszakokhoz hasonlóan ezek is fokozottabban vannak jelen a társadalmi hierarchia felsőbb rétegeiben (Falussy 1995). Ehhez a gondolatkörhöz kapcsolható Le Shan „késleltetett kielégülés” elmélete, amely szintén a középosztályra jellemző viselkedési forma (idézi: Bergmann 1990). Riesman kívülről irányított embertípusának esetében a „hivalkodó fogyasztás” kiemelt területe a szabadidő periódusa (Riesman 1983). Vitányi Iván a szabadidős szokások elemzésekor négy kategóriát különített el a magyar társadalmon belül (passzív, kreatív, akkumulatív, inspiratív), ezek használata szintén releváns lehet az egyetemista populáció vizsgálata esetében (Vitányi 1995).

A modern társadalomra az értékrendek, valamint a jelenlegi szabadidős és munkavégzési szokások tekintetében jellemző egyfajta feszültség, disszonancia, amelynek lényeges eleme a „munka elfogyásának” és munkaközpontú értékrendnek az ellentéte. A kutatási téma aktualitását jelzi, hogy az ezzel foglalkozó szerzők, szakemberek szükségesnek látják egy jövőbeni változást az idő kezelésének területén ezeknek a feszültségeknek a feloldása végett (pl. Thompson 1990).

Az időmérleg-vizsgálatokról

Az egyes társadalmi csoportok, egyének időfelhasználásának a vizsgálatai a szociológiában leggyakrabban kvantitatív technikákkal – melyeknek az eszközei az időmérlegvizsgálatok – történnek. Ennek módszertanát egy Szalai Sándor vezetésével működő nemzetközi kutatócsoport dolgozta ki a 1970-es évek folyamán. Ugyanakkor, ahogyan Losonczy Ágnes is írja, „az életmód megértéséhez valamennyi, kemény társadalmi mutató együttesen sem elegendő” (Losonczy 1977), hiszen nem képes megragadni az időhöz való viszonyulás módját, az ahhoz kapcsolódó értékeket, érzelmeket. A kvantitatív módszerek használata nélkül azonban kevésbé konkrétan

foghatóak meg és vizsgálhatóak az idő kutatásának elméleti paradigmái (pl. szabadidő-társadalom) is.

Az hallgatók időfelhasználásáról

Az hallgatók életmódja, életritmusa jelentősen eltér a társadalom átlagos jellemzőitől. Ennek oka nem csak abban keresendő, hogy a populáció társadalmi háttere, értékrendje partikulárisnak tekinthető, hanem abban is, hogy diákevek teljesen eltérő kööttségeket követelnek az egyéntől, és nagyobb szabadságot biztosítanak a lehetséges tevékenységi körök kiválasztásakor és megvalósításakor. A kötött tevékenységek rendszere is átrendeződik (a tanítás például ebbe a kategóriába kerül, míg más populáció esetében a szabadidőhöz sorolódhat), vagy kevésbé hangsúlyosan jelenik meg (pl. munka szerepe). A szórakozás, a társas élet és a rekreáció dominánsabb részt képez az egyetemisták életében. A populáció időfelhasználását fokozottabban alakítják az értelmiségre jellemző attitűdök (önképzés, készségfejlesztés, változatos szabadidős attitűdök), hiszen a populáción belül felülreprezentáltak az ilyen családi háttérrel rendelkező egyének. A felsőoktatás eltömegesedésével azonban várhatóan kevésbé fog a hallgatói populáció az értelmiségre jellemző szabadidős tevékenységeket, értékrendeket, viselkedési formákat produkálni.

A diákok életritmusát sokszor „üresjáratok” és változó intenzitású periódusok jellemzik. Thompson ezt a tradicionális társadalmakhoz hasonlítja, sőt azt állítja, hogy az egyének számára ez tekinthető ideális állapotnak. Ezért alakítják így az életüket legtöbbször azok, akiknek ez a lehetőség megadatott (pl. írók, kutatók) (Thompson 1990).

Az utóbbi években a diákok életmódjában komoly változások történtek. Egyik legfontosabb tényező a kereső tevékenységek fokozottabb és egyre általánosabb megjelenése (Molnár – Szegő, 1997), amely a korábbi évtizedek hallgatói populációira sokkal kevésbé volt jellemző. Napjainkban a felsőoktatásban tanuló fiatalok komoly hányada kapcsolódott be a munkaerőpiacra, még ha ez legtöbbször csak részmunkaidős-, be nem jelentett- vagy diákmunkákat is jelent.³

A hallgatók időbeosztásában, életmódjában egyre fontosabb szerepet játszik az internet, amely azonban a legtöbb magyarországi időmérleg-vizsgálatban, amely a hallgatói populációra is vonatkozik, még nem szerepel önálló tételként (pl. 1999-2000 országos, a KSH által végzett időmérleg-vizsgálat „tanuló” almintája esetében). Az ifjúság életmódjának vizsgálatakor ugyan akkor az internet szerepének, felhasználásának vizsgálata kikerülhetetlenné vált, hiszen a fiatalok azt sokkal inkább illesztették bele mindennapjaikba – akár a tanulás, akár a szórakozás eszközeként – mint az a magyar társadalom egészéről elmondható.

A legtöbb Magyarországon készült időmérleg-vizsgálatban a felsőoktatásban tanulók nem szerepelnek külön kategóriaként, hanem a „tanuló” csoportba sorolják őket (pl. KSH 1977/78, 1986/87, 1999-2000), összemossa ezzel a középiskolás és a hallgatói populációt.⁴ Ugyan akkor a két tanulói csoport életmódja, életritmusa, szokásai jelentősen eltérnek egymástól. A középiskolai tanulókat érintő országos reprezentatív időmérleg-vizsgálat eredményeiből készült kötet a KSH országos felvétele alapján (A középiskolák nappali tagozatán tanuló diákok időmérlege) 1990-ben jelent meg – hasonló vizsgálatot azonban hallgatói populációra vonatkoztatva nem találtam.

A kutatás mintájáról

³ Ez persze csak úgy válik lehetségessé, ha a diákok életmódja erre megfelelő mennyiségű, szabadon felhasználható időt biztosít, valamint az értékrendekben is ennek megfelelő változások történnek.

⁴ A KSH a 15 éven felüli populáció időfelhasználását elemzi, ebből választja le a „tanuló” almintát.

A vizsgálat mintáját a Regionális Egyetem Kutatócsoport által 2003-ban lekérdezett közel 1600 első éves hallgató képezi. A diákok a „Partium” területének felsőoktatási intézményeiben tanulnak, tehát nem csak határon inneni (Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár megye felsőfokú intézményei), hanem határon túli hallgatók is bekerültek a mintába (PKE, KRFTF). Ez utóbbi két csoport az elemzés során külön kart képezett⁵. A magyarországi területen a diákok 5 egyetemi (Agrártudományi Kar, BTK, TTK, Közgazdaságtudományi Kar, Orvosi Kar, Jogi és Államtudományi Kar), valamint és négy főiskola vagy főiskolai kar (Hajdúböszörményi Főiskolai Kar, Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyházi Egészségügyi Főiskolai Kar) hallgatói.

A minta jellemzése

Az egyetemi-főiskolai hallgatók mintájának jellemzése a kérdőívben szereplő legfontosabb demográfiai, valamint a hallgatói létet meghatározó változók segítségével történik. A megkérdezettek nemek szerinti megoszlására a lányok dominanciája jellemző – az 1587 hallgatóból csupán 480 a fiúk száma.

A lakóhelyek típusának vizsgálatakor megállapítható, hogy a hallgatók között legnagyobb a megyeszékhelyeken élők aránya (36,5%), míg a falvakban-tanyán lakók aránya a legalacsonyabb értéket mutatja (30%). Kisebb városokban a megkérdezettek 33,5%-a él.

A szülők iskolai végzettségének legfontosabb sajátossága, hogy az édesapák között többen vannak azok, akik szakmunkásképzőt-szakiskolát (30%), valamint a szakközépiskolát-technikumot (29%) végeztek. Diplomával 28%-uk rendelkezik (ebből egyetemi szintű 16%). A diplomás édesanyák aránya 32% (ebből egyetemi szintű 11%). A legalacsonyabb iskolai végzettséget jelentő kategóriában (nyolc általános vagy kevesebb) az édesanyák vannak többen.

A tartózkodási hely alapján kollégistákat, helybelieket, bejárókat, albérletben lakókat, és saját lakással rendelkezőket különíthetünk el. Legtöbben az első (29%), legkevesebben az utolsó kategóriába sorolhatóak (6%).

A hallgatók időfelhasználásra vonatkozó becsléseinek általános elemzése

A minta egészének adatsorát a legfontosabb tevékenységek napi átlagos megbecsült idő-ráfordításai alkotják (1. táblázat).⁶ Az 1999-2000-es időmérleg-vizsgálatok eredményeivel összevetve ezt az adatsort mindenképpen ki kell emelni az olvasás (66 perc), a sportolás (45 perc) magas értékeit. Jóval elmarad a magyar társadalom átlagától a tévénézés-videózás napi idő-ráfordítása (87 perc). A munkaerőpiacra való részleges vagy teljes bekapcsolódást a napi 41 munkára fordított perc jelzi.)

A KSH 1999-2000-es „tanuló” csoportjához viszonyítva (ebbe a középiskolás diákok is beletartoznak) a kapott eredmények esetén magasnak tekinthető a fizetett munka, a háztartási munka és a vásárlás idő-ráfordítása, míg a tanulás, a tömegközlekedés, az alvás alacsonyabbnak.

1. táblázat

Tevékenységek napi idő-ráfordítása (percben megadva)

⁵ Ezt a besorolást a határon túli hallgatók létszáma is indokolta, hiszen e két alminta elemszáma az egyetemi-főiskolai karok elemszámához hasonló.

⁶ A Regionális Egyetem Kutatócsoport kérdőíves vizsgálata profiljából adódóan nem alkalmazhatta az időmérleg-vizsgálatok azon típusát, amikor a megkérdezettek a napjukat percről-percre rögzítik és kategorizálják.

tevékenység	átlag
Alvás	452
tömegközlekedés	60
Vásárlás	40
Olvasás	66
Tanulás	156
Sport	45
tévé-videó	87
rádióhallgatás	65
internet	43
zenehallgatás	109
szórakozás	129
Munka	41
házimunka	72

A hallgatói időfelhasználásnak a legfontosabb demográfiai (nem, lakóhely, szülők iskolai végzettsége) és egyéb szempontokból (egyetemi-főiskolai karok, tartózkodási hely) történő elemzése egy másik munkám tárgyát képezte. Ezek ismertetésére a jelen írás keretei nem nyújtanak lehetőséget.

Az időfelhasználás vizsgálata a gazdasági tőke szempontjából

A hallgatói kérdőívben a család bevételeinek nagyságára vonatkozó kérdések nem szerepeltek. Adott volt viszont egy olyan kérdésblokk, amely a háztartások felszereltségét vizsgálta (saját lakás, családi ház, nyaraló, telek, dvd, mosogatógép, számítógép, mobiltelefon, stb). Ezek megléte alapján választottam le a szélső pólusokon található hallgatókat, amelyek így megfeleltethetők egy, az anyagi tőke szempontjából leginkább és legkevésbé ellátott csoportnak.

Az 1587 fős mintából e felosztás szerint 113 fő (a minta 7,1%-a) sorolható a szegényebbek, míg 166 fő (10,5%) a gazdagabbak kategóriájába. A legfontosabb demográfiai változók, és a gazdasági tőke kapcsolata az elemzések során a várt eredményt produkálta: erős kapcsolatot mutatott az apa és az anya iskolai végzettségével (diplomásoknál jobb ellátottságot jelölve), a településtípussal (megyeszékhelyen a legjobb, falvakban a legszerényebb helyzet) és az egyetemi-főiskolai karok beosztásával. (A hallgatók legkedvezőbb háttérrel az Orvostudományi, a Közgazdaságtudományi, valamint a Műszaki Főiskolai Karon és Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolán rendelkeznek, legszerényebb körülményekkel pedig a határon túli karok diákjainál találkozhatunk).

A két csoport átlagos, időre vonatkozó becsléseit a második táblázat ismerteti (3. táblázat). Az eltérések egyes esetekben nem jelentősek, de az olvasás, a tanulás, a sport, az internet, zenehallgatás, a munka és házimunka kategóriájának különbségei szembeötlőek, ezek legtöbbje pedig szignifikáns kapcsolatot mutat.

Míg az anyagilag legszegényebb csoportba tartozó diákok – saját bevallásuk szerint – többet olvasnak, tanulnak és házimunkáznak, a jobb anyagi háttérrel rendelkezők majd háromszor annyi percet interneteznek és több, mint kétszer annyit sportolnak. A gazdasági tőke tehát szoros kapcsolatot mutat a diákok időbeosztásával, eloszlása pedig a legfontosabb demográfiai változók tekintetében egyenletlennek mondható.

2. táblázat

Az egyes tevékenységek és a hozzájuk kapcsolódó szignifikanciaszintek

Tevékenységek	Gazdasági tőke	Kulturális tőke	Társadalmi tőke
Alvás	,650	,516	,241
Tömegközlekedés	,101	,023	,887
Vásárlás	,118	,400	,270
Olvasás	,010	,233	,952
Tanulás	,062	,004	,041
Sport	,000	,001	,684
Tévé-videó	,370	,198	,112
Rádió	,502	,003	,027
Internet	,006	,333	,141
Zenehallgatás	,011	,851	,720
Szórakozás	,121	,316	,311
Munka	,441	,075	,191
Házimunka	,000	,057	,005

Az időfelhasználás vizsgálata a kulturális tőke szempontjából

A kulturális tőkével való ellátottságot a szülők iskolai végzettsége és olvasási szokásai alapján vizsgáltam.⁷ A legcsekélyebb kulturális javakkal ellátott hallgatók szülei nem rendelkeznek érettségivel, rendszeresen nem olvasnak, míg a legkedvezőbb helyzetben lévőkre ennek ellentéte igaz (szüleik minden esetben diplomások és mind ketten olvasnak).

Az így kapott felosztás szerint a diákok 7,4%-a (117 fő) alacsony, míg 12,6%-a (200 fő) magas kulturális milióból érkezik. Ennek a tőkefajtának az eloszlása a főbb demográfiai változók szempontjából – a gazdasági tőkéhez hasonló módon – szintén egyetlen.

A legkedvezőbb helyzetben lévő csoport felülreprezentált a megyeszékhelyeken, legritkább a falvakból érkezők körében, valamint szoros kapcsolatot mutat az egyetemi-főiskolai karok közti felosztással is. A legtöbb magas kulturális milióból érkező hallgató a BTK-n, az Orvostudományi, a Jogi és a Közgazdaságtudományi Karon található meg, míg a főiskolai karokról, valamint a Kárpátaljáról ennek pont az ellenkezője mondható el.⁸ Érdekes a Műszaki Főiskolai Kar helyzete, ahol a több gazdasági tőkével rendelkezők felül, a kulturális tőkével rendelkezők pedig alulreprezentáltak.

Az időfelhasználás vizsgálatokor (4. táblázat) meg kell említeni, hogy a magasabb kulturális milióból érkezők több időt fordítanak olvasásra, sportolásra, internetezésre és kereső tevékenységekre, míg a kulturális tőkével legkevésbé ellátott csoport tagjai többet tanulnak, tévéznek, és többre becsülik a rádióhallgatásra, tömegközlekedésre, szórakozásra és házimunkára fordított percek összegét. Szignifikáns eltérés négy tevékenység esetében található (tömegközlekedés, tanulás, sport, rádió) (2. táblázat). Legkomolyabb különbség a rádiózás területén tapasztalható, ahol a

⁷ A változó kialakításánál tettem egy próbát arra, hogy abba a hallgatók olvasási szokását is bevonjam, de így a legcsekélyebb kulturális tőkét képviselő csoport nem érte volna el a húsz főt, és így az adatok elemezhetetlenné váltak volna.

⁸ A Nyíregyházi Egészségügyi Főiskolán egyetlen hallgató sem került a kulturális tőke szempontjából a legkedvezőbb csoportba.

legkedvezőtlenebb helyzetben lévők csoportjának átlagértéke a duplája a magas kulturális milióból érkezők becsült időráfordításának.

3. táblázat

Gazdasági tőke szempontjából legkedvezőbb és legkedvezőtlenebb csoport becsült idősorának összevetése

	Alvás	Tömegköz.	Vásárlás	Olvásás	Tanulás	Sport	Tévévideó	Rádió	Internet	Zene
Szegény	453	66	31	79	171	30	88	61	26	73
Gazdag	461	51	40	57	143	64	79	53	70	127
Összes	452	60	40	66	156	45	87	65	43	109
	Alvás	Tömegköz.	Vásárlás	Olvásás	Tanulás	Sport	Tévévideó	Rádió	Internet	Zene
Alacsony	454	70	45	63	175	32	92	104	44	125
Magas	443	54	40	73	137	58	80	52	58	130
Összes	452	60	40	66	156	45	87	65	43	109

4. táblázat Kulturális tőke szempontjából legkedvezőbb és legkedvezőtlenebb csoport becslült idősorának összevetése

	Alvás	Tömegköz.	Vásárlás	Olvásás	Tanulás	Sport	Tévévideó	Rádió	I
Gyenge	473	60	38	60	164	56	89	104	4
Erős	443	58	47	61	124	61	69	43	7
Összes	452	60	40	66	156	45	87	65	4

5. táblázat Társadalmi tőke szempontjából legkedvezőbb és legkedvezőtlenebb csoport becslült idősorának összevetése

Az időfelhasználás vizsgálata a társadalmi tőke szempontjából

A két szélső pólus elkülönítése e tőkefajta szempontjából annak a kérdésközlöknek a segítségével történt, amely a családtagok és a szülők barát körében kérdezett rá bizonyos foglalkozású, adottságú emberek meglétére (fővárosi lakos, külföldön munkát vállaló személy, pap-lelkész, illegális kereskedelemmel foglalkozó egyén stb). Innen válogattam ki a legmagasabb presztízzsel rendelkezőket (sikeres vállalkozó, vezető beosztásban dolgozó személy, országgyűlési képviselő), és a már eddig is alkalmazott technikával elkülönítettem a két szélső kategóriát, a társadalmi szempontból legelőnyösebb és leghátrányosabb helyzetben lévők csoportját.

Azok aránya, akik ilyen módon a legkomolyabb társadalmi tőkével rendelkeztek 4,5 % volt (72 fő), a másik pólushoz pedig a hallgatók 4,6%-a (73 fő) volt sorolható. A legfontosabb demográfiai változók tekintetében a társadalmi tőke vizsgálata meglepő eredményeket hozott: míg az apa és az anya iskolai végzettségével ez a változó erősen szignifikáns kapcsolatot mutat (Magasabb iskolai végzettség esetén inkább léteztek ilyen pozícióban lévő rokonok, családtagok, addig ez a másik két változó esetében nem elmondható. A településtípusok kategóriái nem befolyásolták a két csoporthoz való tartozás esélyét, és ez volt igaz az egyetemi-főiskolai karok változójára is. Az – e módon megragadott – társadalmi tőke tehát a hallgatók családjai között talán kevésbé egyenlőtlenebb módon oszlik szét.

Az időfelhasználás és a társadalmi tőke változójának vizsgálatakor (6. táblázat) több tevékenység is nagyobb különbséget mutat (tanulás, tévénézés-videózás, rádióhallgatás, internetezés, munka, házimunka), de azzal szignifikáns kapcsolatban csak három áll (2. táblázat): a gyengébb társadalmi tőkével rendelkezők több időt fordítanak tanulásra, rádióhallgatásra és házimunkára.

Érdemes megemlíteni, hogy az időfelhasználás legtöbb elemét a gazdasági tőke mértéke magyarázta, míg legkevésbé a társadalmi tőke befolyásolta ezeket az

értékeket. Szintén említésre érdemes, hogy a tanulásra fordított időtartamot mind a három tőkefajta megléte csökkenti (Minden esetben legalább 30-40 perc ennek az eltérése.), míg az olvasás becsült napi hosszát egyik sem befolyásolja szignifikánsan – még a család magas kulturális miliőhöz való tartozása sem. Szintén nem mutat szoros összefüggést a tőkefajták esetleges birtoklása a tévzés-videózás napi átlagos becsült idejével, az internet-használat időráfordítása pedig csupán a gazdasági tőke meglétével áll kapcsolatban.

Zárszó

A dolgozat – lehetőségeihez mérten – kísérletet tett arra, hogy a tőkefajták és az időfelhasználás problematikájának egyrészt az elméleti kereteit felvázolja, majd pedig egy, a Regionális Egyetem Kutatócsoport által felvett adatbázis segítségével megerősítse azt a feltételezést, hogy a két tényező egymással szoros kapcsolatban áll. A legnagyobb nehézséget talán az okozta, hogy a kérdőív összeállításakor nem az volt cél, hogy a tőkefajták alapján csoportokat lehessen kialakítani, így az egyes elméleti fogalmak nem „tisztán” jelennek meg az elemzések során. Ugyan akkor kétségtelen, hogy bizonyos hatások és tendenciák még ebben a formában is megragadhatóak és érdekes, eddig még nem vizsgált eredmények olvashatóak ki belőlük.

Hivatkozott irodalom

- Bergmann, Werner 1990. Az idő a szociológiában. In.: Gellériné Lázár Márta ed. 1990. Időben élni – történeti-szociológiai tanulmányok. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Bourdieu, Pierre 1998. Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In.: Lengyel György – Szántó Zoltán eds. 1998. Tőkefajták: a társadalmi és a kulturális erőforrások szociológiája. Budapest: Aula Kiadó
- Braun, Sebastian 2004. Soziales Kapital, sozialer Zusammenhalt und soziale Ungleichheit
http://www.bpb.de/publikationen/6ME8WR,4,0,Soziales_Kapital_sozialer_Zusammenhalt_und_soziale_Ungleichheit.html#art4
- Coleman, James S. 1998. A társadalmi tőke az emberi termelésben. In.: Lengyel György – Szántó Zoltán eds. 1998: Tőkefajták: a társadalmi és a kulturális erőforrások szociológiája. Budapest: Aula Kiadó
- Derrida, Jacques 2003. Az idő adománya. Budapest: Gond – Cura Alapítvány – Palatinus Kiadó
- Falussy Béla 1995. Társadalmi idő – szabadidő. In.: Tibori Tímea ed. 1978: Társadalmi idő –szabadidő. Budapest: Magyar Szabadidő Társaság
- Fazekas Csongor ed. 1990. A középiskolák nappali tagozatán tanuló diákok időmérlege 1987 I-II. Budapest: KSH
- Harcza István ed. 2002. A népesség időfelhasználása 1986/87-ben és 1999/2000-ben. Budapest: KSH
- Ingold, Tim 2000. Munka, idő és ipar. In.: Fejős Zoltán ed. 2000. Idő és antropológia Budapest: Osiris Kiadó
- Kiss Gabriella 1997. Munka és szabadidő. In.: Kiss Gabriella ed. 1997. Korunk alapszavai. Debrecen: Nullpont Kulturális Egyesület
- Losonczy Ágnes 1977. Az életmód az időben, a tárgyokban és az értékekben. Budapest: Gondolat Kiadó
- Molnár Péter – Szegő Szilvia 1997. Ifjúság: tanulás és munka a munkanélküliség fenyegetésében.
Társadalmi Szemle, 1997/1. 15-33.p.
- Riesman, David 1983. A magányos tömeg. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Pusztai Gabriella 2004. Iskola és közösség. Felekezeti középiskolák az ezredfordulón. Budapest: Gondolat Kiadó
- Schultz, Theodor. W. 1998. Beruházás az emberi tőkébe. In.: Lengyel György – Szántó Zoltán eds. 1998. Tőkefajták: a társadalmi és a kulturális erőforrások szociológiája. Budapest: Aula Kiadó
- Szalai Sándor ed. 1978. Idő a mérlegen. Budapest: Gondolat Kiadó
- Thompson, Edward T. 1990. Az idő, a munkafegyelem és az ipari kapitalizmus. In.: Gellériné Lázár Márta ed. 1990. Időben élni – történeti-szociológiai tanulmányok. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Vitányi Iván 1995. Szabadidő és társadalmi átalakulás. In.: Tibori Tímea ed. 1995. Társadalmi idő –szabadidő. Budapest: Magyar Szabadidő Társaság